

EVERT PEETERS

De beloften van het lichaam. Een geschiedenis van de natuurlijke levenswijze in België, 1890-1940

EVERT PEETERS,
*De beloften van het
lichaam. Een geschiedenis
van de natuurlijke
levenswijze in België,
1890-1940.* Amsterdam:
Bert Bakker, 2008, 443 p.
ISBN 978 90 351 3293 1.

In *De beloften van het lichaam* onderzoekt de jonge historicus Evert Peeters een groot aantal nieuwe modernistische bewegingen die in de belle époque en het interbellum ontstonden en die sterk vernieuwende opvattingen verkondigden over onderwerpen uit de persoonlijke levenssfeer zoals gezondheid, seksualiteit, kleding, voeding enz. Deze diverse initiatieven worden door de auteur samengevat onder de noemer ‘natuurlijke levenswijze’. Daarmee wordt verwezen naar het Duitse *Lebensreform*, een overkoepelend begrip voor een aantal gelijkaardige initiatieven in Duitsland die onderling vele ideële en persoonlijke contacten hadden, zonder dat er van een gecentraliseerde structuur sprake was. Evert Peeters vertrekt van de stelling dat er ook in België tussen de sterk versnipperde organisaties en persoonlijke initiatieven in deze sfeer voldoende onderlinge verbanden waren om ze gezamenlijk te bestuderen.

Hij wijst daarbij de marxistische veroordeling af door Jan Romein, die laatdunkend sprak van “*een beweging van honderd en een profeten*”. Evert Peeters ziet de *Lebensreform* eerder als een radicale cultuurkritiek door een gedeelte van de sociaal-culturele burgerij op het modernisme, en tegelijk als een poging om een alternatieve moderniteit te creëren. De auteur benadrukt in de inleiding dat het hem vooral gaat om de tweede, meer positieve benadering. Naar zijn zeggen wordt de boodschap van de *Lebensreform* behandeld als een radicale, maar tegelijk eigentijdse omgang met de moderniserende werkelijkheid, eerder dan als een gedateerd verzet.

De *Lebensreform* omvatte een grote diversiteit aan stromingen, Evert Peeters concentreert zich op drie groepen: natuurgenezers, vegetariërs en naturalisten. Een

aantal andere bewegingen komen in de loop van het verhaal eveneens aan bod. De eerste twee hoofdstukken zijn gewijd aan de zogenaamde natuurgenezers, volgelingen van de Duitse katholieke priester en hydrotherapeut Sebastian Kneipp, en hun houding tegenover respectievelijk de katholieke religie en de medische wetenschap. Daarna komen een aantal bewegingen uit de belle époque aan bod, die eerder in de vrijzinnige hoek thuishoren. Aan de vegetarische kant is dat de in 1897 opgerichte Société Végétarienne de Belgique en de door George Sarton in 1905 gestichte Gentse studentenkring Reiner Leven. De geheelonthouderij, het feminisme en de *Reformpädagogik* worden eveneens behandeld: bewegingen met uitgesproken maatschappelijke aspiraties, die echter in zichzelf gekeerde elites bleven en er niet in slaagden om uit te groeien tot massabewegingen met een impact op de samenleving. In het vijfde hoofdstuk worden nog een aantal andere fenomenen behandeld, onder meer de anarchistische kolonie van Stokkel, de bewegingen voor goedkope werkmanswoningen en voor tuinvijken en de werken van Emile Vandervelde over de grootstad en de voorsteden. De auteur tast in dit laatste hoofdstuk duidelijk de grenzen van zijn onderwerp af, het verband met de *Lebensreform* is hier niet meer dan marginaal.

De tweede helft van het werk handelt over de periode tussen de twee wereldoorlogen. Een opvallende evolutie in deze periode was dat de oude lichaamsculturen van natuurgeneeskunde en vegetarisme een steeds sterker mystiek en occult karakter kregen. De tweede generatie natuurgenezers, onder leiding van de charismatische Aloïs van Son, werd steeds maar devoter, religieus-ideologische voorschriften kregen steeds meer overwicht op behandelingen met koude natte doeken. Van Son verzette zich ook tegen de plannen om een verplichte vaccinatie in te voeren, wegens niet 'natuurlijk' genoeg. Aan de andere kant van het ideologische spectrum maakte ook het vegetarisme een bocht richting de esoterische mystiek van Krishnamurti of de theosofie. Veel aandacht wordt daarbij gegeven aan de geschriften van Eugénie Héris over de theosofische commune Monada in Ukkel en aan Paul Nyssens en zijn psychotherapeutische autosuggestie.

In de jaren 1920 verschijnt nog een nieuwe speler, het naturisme, een late navolger van de Duitse Freikörperbewegung. Marc Lanval, pseudoniem van Joseph-Paul Swenne, richtte in 1924 Hélios op, een vereniging die op zijn hoogtepunt tienduizend naturalisten in zijn rangen telde en in Ukkel een eigen naturalistenterrein bezat. Dat laatste leidde tot een oorlog met de katholieke zogenaamde 'zedelijkheidsbonden' die de houten palissades van de naturalistenterreinen bestormden en bioscoopzaaltjes waar naturalistische films werden vertoond kort en klein sloegen. Dezelfde naturalisten manifesteerden zich als neomalthusianen en seksuologen. Ze propageerden geboortebeperving, vrouwenemancipatie en seksuele bevrijding in het algemeen. Dit alles tegen het heersende natalistische discours in, dat in 1923 leidde tot een wet die reclame voor anticonceptie buiten de wet stelde.

Hoewel vegetaristen en naturalisten toenadering zochten tot socialisten en liberalen, hielden die laatsten niettemin afstand van de nieuwe idealistische stromingen. Dat leidde er mede toe dat de Lebensreformers gingen flirten met een aantal

De Arbeidersjeugd op kamp in Bredene, 1925 (Amsab-ISG, Gent). Ook zij zetten zich af tegen de burgerlijke moraal, maar hielden afstand van de nieuwe idealistische stromingen.

radicale politieke experimenten. In het begin van de eeuw waren er al contacten met de anarchisten van Stokkel, een aantal Lebensreformers namen actief deel aan het activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog en vaak dezelfde personen liepen in de jaren 1920 in de armen van het communisme en zelfs het trotskisme. De radicaal-linkse voorstanders van eugenetica raakten in moeilijkheden toen Hitler hun programma kaapte en in een racistische context toepaste en tijdens de jaren 1930 was er binnen de *Lebensreform* steeds meer ongenoegen over de stijgende zuigkracht van extreem rechts op een deel van de zogenaamde vrije jeugdbeweging.

De studie eindigt in 1940, maar in een korte epiloog gaat de auteur nog even in op een aantal belangrijke naoorlogse evoluties en gebeurtenissen.

Het onderzoek werd gevoerd op basis van de soms schaarse archieven van verenigingen en personen, onder meer het archief van George Sarton aan de Harvard University, maar vooral op basis van tijdschriften en eigentijdse publicaties van de betrokkenen. Evert Peeters levert pionierswerk af. Over deze materie werd nog

vrijwel niet gepubliceerd, voor verschillende onderdelen kon de auteur enkel terugvallen op ongepubliceerde licentiaatsverhandelingen. Dat belet niet dat de empirische basis soms smal is. Zo zijn de laatste hoofdstukken hoofdzakelijk gebaseerd op de geschriften van slechts twee personen: de seksuologen Marc Laval (pseudoniem van Joseph-Paul Swenne) en Geert Grub (pseudoniem van Geert Pijnenburg). De keuze om geen omvattende studie te maken van alle stromingen van deze over vele varianten versnipperde beweging, maar te focussen op drie groepen, levert een duidelijke meerwaarde op.

Maar het belangrijkste aspect van dit onderzoek is de keuze om de sociale beweging van de 'natuurlijke levenswijze' te benaderen vanuit een discoursonderzoek, veeleer dan een traditioneel institutionele invalshoek te hanteren. Door in te zoomen op de ideeën van de soms erg diverse actoren, op de oorsprong van hun ideeën en de conclusies die zij eruit trokken, komen gelijkenissen en verbanden aan het licht die wellicht anders onzichtbaar waren gebleven. Evert Peeters vermijdt daarbij om in de voor de hand liggende val te trappen van een eenzijdige ideeën-historiografie, de auteur is verstandig genoeg om beknopte sociaalhistorische informatie te geven inzake organisatievormen, stichtingsdatums, ledenstructuur en financiële aspecten telkens wanneer dat relevant is.

Niettemin, of eigenlijk juist daarom, levert deze nadruk op verwantschap inzake ideeëngoed en praktijken tussen de verschillende actoren ook vragen op. De hoofdthese van *De beloften van het lichaam* is voor discussie vatbaar. Zijn zulke ideologisch, politiek en sociaal uiteenlopende stromingen als de katholieke agrarische natuurgenezers en de vrijzinnige stedelijke vegetaristen niet enigszins kunstmatig samengebracht onder de paraplu van de *Lebensreform*? In Duitsland was er duidelijke onderlinge verwantschap, maar was dat ook zo in België? Ondanks sommige gedeelde opvattingen blijkt de maatschappelijke kloof tussen enerzijds natuurgenezers en anderzijds vegetaristen en naturalisten toch opvallend breed, sociaalhistorisch onderzoek naar achterliggende structuren, financieringskanalen en netwerken had dit wellicht duidelijker gemaakt.

Maar een minpunt is dat niet, integendeel. Geïnteresseerden in de geschiedenis van sociale bewegingen blijven met dit werk enigszins op hun honger zitten, maar dat zou juist een krachtige aansporing moeten zijn om eindelijk werk te maken van verder onderzoek naar de bewegingen van natuurgenezers, vleesders, geheelonthouders, nudisten, macrobioten enz. Het zal daarbij snel duidelijk worden dat voortaan niemand nog om dit werk van Evert Peeters heen kan.

De tekst is soms heel gedetailleerd en het werk in zijn geheel nogal langdradig. Maar dat is nu eenmaal eigen aan een handelseditie van een proefschrift, Evert Peeters promoveerde met dit onderzoek in 2007 aan de Leuvense universiteit. Daar staat tegenover dat de auteur een rijke, erudiete en vlotte schrijfstijl heeft. Ten slotte vermelden we nog dat het werk een aantal illustraties bevat, u bent gewaarschuwd als u aan de hoofdstukken over naturisme begint.